VALENTINA NEGRU

Institutul de studii enciclopedice
(Chişinău)

EVOLUȚII SEMANTICE ALE TERMENILOR MILITARI

Abstract

This research investigates the semantic evolution of military terms relying on the precise examples. According to this evolution, the author stands out for many types of terms related to the military terminology: determinological, terminological and polysemantic. After a deep analysis of all those types, it comes out that the military terminological language is illustrated by the evolution of the military field, comprising its interrelated subsystems that are in a continuous process of change. Moreover, this perpetual change brings about both the occurrence of new phenomena and the elusiveness of old ones. The author asserts that the semantic evolutions of the military terminological meta-language are a prominent attribute of the Romanian language as a whole that also evolves, in order to adjust to the communication needs of the society.

Keywords: terminological meta-language, military terminology, determinological words, terminological words, polysemantic terms, terminological macro-system.

Există o concordanță generală între dezvoltarea societății şi evoluția limbii. Într-o societate evoluată, cu domenii de activitate avansate va exista şi o limbă dezvoltată cu o structură gramaticală sistematizată, cu metalimbaje terminologice bogate lexical şi bine definite. Astfel, pe măsura dezvoltării tehnicii, ştiinței, culturii etc., vocabularul se îmbogățește cu cuvinte noi, altele fiind eliminate treptat din circulație. Acest progres continuu al vieții sociale reprezintă un amplu proces de perfecționare lingvistică, atribuind sistemicitate şi complexitate limbii care devine, pe parcurs, mult mai capabilă de a exprima idei abstracte şi nuanțe subtile ale gândirii [1, p. 23] . Sistemului lingvistic, privit la nivelul limbajelor specializate, îi sunt caracteristice aceleaşi particularități ale întregului proces evolutiv al limbii. Metalimbajele terminologice se află într-o continuă schimbare şi într-o concordanță vădită cu evoluția societății.

Particularitățile procesului evolutiv lingvistic sunt caracteristice şi terminologiei militare româneşti, care reprezintă o expresie a întregii evoluții istorice a domeniului militar. Terminologia militară conține, la fel ca şi terminologia oricărui alt domeniu de activitate (terminologia juridică, economică, tehnică ş.a.), noțiuni adunate de-a lungul

BDD-A6836 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:23:50 UTC)

evoluției artei militare naționale, aflată într-o continuă schimbare. Această schimbare se datorează atât factorilor de ordin militar (tactici militare, strategii militare etc.), cât şi celor de ordin social-politic, economic, tehnico-ştiințific etc. Evoluția limbii a avut un impact, de-a lungul timpului, nu numai la nivelul structural al metalimbajului terminologic militar, dar şi la nivelul conținutului semantic al cuvintelor care fac parte din terminologia militară.

În funcție de evoluția lor semantică, distingem în cadrul terminologiei militare româneşti mai multe categorii de termeni. Pe lângă termenii militari care au dat dovadă de o stabilitate semantică pe parcursul perioadelor istorice, păstrându-şi funcționalitatea specializată (militară) (*(a) apăra*, *armă, glonț, (a) învinge, luptă, (a) lupta, pistol, puşcă, război, săgeată, scut* etc.), atestăm, în limba română, şi termeni militari care s-au determinologizat, cuvinte din lexicul general care s-au terminologizat şi termeni militari care au evoluat semantic în cadrul macrosistemului terminologic militar.

I. Cuvinte din limbajul militar determinologizate

Vocabularul militar specializat înregistrează imediat apariția oricărui fenomen sau obiect nou care, pentru a fi funcțional în cadrul terminologiei militare, e necesar să aibă un nume. Totodată, termenii ce nu corespund realității trebuie să dispară [2, p. 132]. Cauzele ce stau la baza acestor dispariții ale termenilor din cadrul metalimbajului terminologic militar, sunt, în primul rând, de ordin social, atunci când realitatea pe care o denumesc cuvintele a încetat să mai existe (de exemplu: *beşleagă, dandara, salahor, stegar* etc.) şi nu corespund realităților actuale. Pe lângă astfel de cauze, la baza dispariției termenilor militari mai stau şi cauze de ordin lingvistic, cum ar fi concurența dintre sinonimele terminologice care apar într-o anumită perioadă istorică. De exemplu, la începutul istoriei noi, concurența între sinonimele terminologice militare *steag* şi *drapel*, *buluc* şi *regiment* a fost în favoarea termenilor *drapel* şi *regiment*, care au fost adaptați la terminologia militară, fiind considerați mai exacți în relație cu noțiunea pe care o denumesc. Cu toate acestea, termenii militari care nu mai sunt atestați în cadrul limbajului specializat militar, pot dezvolta semnificații nemilitare în interiorul limbajului general. În urma trecerii lor din sistemul terminologic militar în uzul comun, o serie de termeni militari, ce nu mai fac parte din lexicul militar, au dobândit semnificații noi. De exemplu, termenul militar medieval *beşleagă* „căpitan de beşlii” a dat în limba română contemporană semnificația depreciativă de „bătrân ramolit”, folosită pentru persoanele în vârstă; termenulu *buluc* (înv.) „unitate militară tactică” are semnificația actuală de „gloată, grămadă de oameni” şi a format pe teren românesc expresia „*a veni/a năvăli buluc*” (a năvăli cu grămada); *a se buluci* (*buluc*) (înv.) „a se concentra, a se aşeza în formație de luptă” are astăzi sensul de „a se îngrămădi, a se îmbulzi”; *chilipir* (înv.) „prada soldaților în război” are sensul actual de „lucru uşor sau ieftin”; *dandana* (înv.) „pompă militară” are sensul actual de „gălăgie, tărăboi” sau „belea, încurcătură”; *salahor* (înv.) „sătean care lucra la reparația unei fortărețe în schimbul scutirii de dări” în limba română contemporană semnifică „muncitor, constructor necalificat”; *stegar* „purtătorul steagului unei unități militare” semnifică astăzi „cel care poartă steagul la nuntă, la jocul căluşarilor etc.”;

BDD-A6836 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:23:50 UTC)

leafă (înv.) „solda militarilor turci; solda mercenarilor din armatele româneşti medievale” actualmente denumeşte noţiunea de „salariu” în sens larg; *voinic* (înv.) „ostaş, militar” are sensul actual de „puternic, vânjos” (cu referinţă la bărbaţi) ş.a.

În limba română contemporană, mai întâlnim şi termeni militari, în majoritatea lor arhaisme, care s-au păstrat ca **antroponime** şi **toponime**:

– **antroponime:** *Arcan*, *Arnăutu*, *Baltag*, *Beşlega* (*Beşleagă*, *Beşlegeanu*, *Beşlegu*) *Beşliu*, *Buzdugan*, *Catană*, *Călăraşu*, *Ceauşu*, *Dorobanţu*, *Duşmanu*, *Găitan*, *Martalogu*, *Mazilu*, *Pârcălabu*, *Postelnicu*, *Roşioru*, *Seimenu*, *Tabără*, *Vornicu* etc.

– **toponime:** *Caraula*, *Călăraşi*, *Roşiori*, *Spahii*, *Tunari* etc.

Aceşti termeni militari, devenind antroponime şi toponime, au contribuit la îmbogăţirea fondului antroponimic şi toponimic, reprezentând, totodată, expresia diverselor activităţi sociale, politice, militare etc. din Epoca Medievală a ţărilor româneşti.

II. Cuvinte din limbajul uzual terminologizate

Graniţa dintre limba comună şi limbajul militar nu este impenetrabilă [3, p. 482], astfel încât o formă lingvistică poate să se întâlnească în acelaşi timp atât în limbajul comun, cât şi în terminologia militară modernă. Specialiştii în domeniu consideră că o parte a terminologiei militare o constituie cuvintele luate din limbajul uzual, care au fost preluate şi terminologizate în interiorul lexicului militar specializat, pentru a exprima noţiuni din domeniul militar.

Metalimbajul terminologic militar românesc îşi asigură o sistemicitate şi în cazul când cuvintele sunt preluate din uzul general, din lexicul neterminologic, adică din fondul lexical principal. La baza acestui fenomen este pusă asemănarea formei obiectelor militare cu părţi ale corpului omenesc sau contiguitatea logică şi funcţională a obiectelor şi noţiunilor militare cu obiecte şi noţiuni din uzul general. Acest fapt condiţionează atât o relaţie a termenului cu contextul lingvistic din care provine, cât şi o dependenţă de câmpul terminologic din care face parte. [4, p. 209]

Drept exemplu pot fi considerate următoarele elemente lexicale, care s-au termiologizat în cadrul terminologiei militare româneşti: *gură* (~ de foc), *fişă* (~ minei cu acţiune întârziată), *lopată* (~ mică de infanterie), *mască* (~ de gaze), *perdea* (~ de fum), *sac* (~ de merinde), *trăsură* (~ de artilerie „vehicul pe două sau pe patru roţi, cu tracţiune hipo, întrebuinţat pentru transportul mijloacelor de artilerie sau al unor părţi ale acestora”), *manşonul* (~ ţevii de tun), *agrafă* „material genistic”, *vestă* (~ anti-glonţ), *vijelie* „executarea tragerii în ritmul maxim admis de materialul de artilerie” etc.

Aşadar, cuvintele preluate din fondul lexical principal devin termeni militari numai în cadrul sistemului terminologic militar. Câmpul terminologic militar le asigură statut de termeni militari. În afara câmpului terminologiei militare, cuvintele prezentate nu mai sunt termeni, dar cuvinte obişnuite. [5, p. 212]

III. Termeni militari polisemantici în cadrul terminologiei militare

După cum am observat, temenii militari pot deveni cuvinte obişnuite, pierzându-şi statutul de unitate lexicală specializată şi, concomitent, cuvintele lexicului general

BDD-A6836 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:23:50 UTC)

pot deveni termeni militari, preluând toate particularităţile sistemice ale termenilor. Pe lângă astfel de evoluţii semantice, în terminologia militară românească mai atestăm şi cazuri când termenii devin polisemantici în cadrul terminologiei militare. După părerea terminologilor B. Golovin şi R. Kobrin, polisemia atestată în limbajele specializate poate fi determinată, în primul rând, de modificarea noţiunii denumite (la nivel de formă, conţinut, funcţie, destinaţie ş.a.) pe parcursul evoluţiei sale [6, p. 48]. Drept astfel de exemple pot fi consideraţi unii termeni militari medievali, ale căror semnificaţii au devenit nefuncţionale, învechite, preluând semnificaţii noi în cadrul terminologiei militare moderne. De exemplu, termenul militar vechi ***căpitan*****,** în trecut, când nu existau gradele militare ierarhice, denumea comandanţii de oşti, de unităţi militare, indiferent de numărul oştenilor aflaţi în respectiva unitate militară. Actualmente, acest termen militar denumeşte un grad de ofiţer între gradele militare de locotenent-major şi maior, având, astfel, un sens bine determinat şi exact. Termenul ***crenel*** pe lângă semnificaţia de „spaţiu, deschizătură între doi zimţi (merloni) alăturaţi, în partea superioară a zidului la cetăţile (castelele) medievale" denumeşte astăzi o „deschizătură îngustă, de formă trapezoidală, în taluzul sau peretele unei construcţii de fortificaţie (tranşee, cazemată, observator), prin care se execută tragerea cu armamentul portativ sau observarea câmpului de luptă". Lexemul ***gardă*** denumeşte „apărătoarea metalică la mânerul sabiei sau spadei, pentru protecţia mâinii împotriva loviturilor adversarului. În prezent, acest termen denumeşte apărătoarea trăgaciului la armamentul de infanterie.

Terminologia militară aparţine limbajului ştiinţific care trebuie să fie precis, omogen, să nu dea loc de înţelegeri aproximative, greşite sau să comporte semnificaţii ambiguie. Cu toate că polisemia este un fenomen nerecomandabil în cadrul unei terminologii moderne, există, pe lângă termeni militari medievali cu sensuri noi, şi cazuri când un termen militar modern dezvoltă şi o altă semnificaţie, devenind polisemantic în interiorul macrosistemului terminologic militar. Drept exemplu pot fi următorii termeni militari: ***alarmă***: 1. acţiune prin care trupele şi celelalte formaţiuni de apărare, unităţile economice, instituţiile şi populaţia sunt înştiinţate despre un pericol apropiat, care necesită luarea unor măsuri de protecţie şi de luptă. 2. ~ (la aerodromurile militare) Serviciu organizat în mod special pentru aviaţia de vânătoare, potrivit căruia forţe de aviaţie, de o anumită valoare, trebuie să se găsească în permanenţă pe unele aerodromuri, în măsură a decola într-un anumit timp pentru a intercepta ţintele aeriene adverse (teroriste); ***armă***: 1. mijloc de luptă pentru nimicirea adversarului prin acţiune fizică, chimică, fizico-chimică sau bacteriologică. 2. categorie de trupe din cadrul forţelor armate, specializată şi înzestrată în funcţie de destinaţia lor în luptă; ***cască***: 1. acoperământ pentru protecţia capului militarilor pe câmpul de luptă împotriva schijelor şi gloanţelor. 2. dispozitiv alcătuit din unul sau două receptoare fixate pe urechi, care serveşte la ascultarea transmisiunilor radiofonice, telefonice, de către transmisionişti, tanchişti, aviatori.

Astfel de evoluţii semantice pun în dificultate funcţionarea terminologiei militare moderne şi sunt condamnate de terminologi, pe motiv că nu permit memorizarea exactă a semnificaţiei termenului şi pot crea confuzii în cadrul textelor ştiinţifice. [7, p. 51]

BDD-A6836 © 2012 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:23:50 UTC)

Concluzionând, vom menționa că limbajul terminologic militar reprezintă o expresie a evoluției domeniului militar cu toate subsistemele incluse, care se află într-o permanentă transformare şi prefacere, cauzând necontenit apariția unor fenomene noi şi dispariția celor vechi. Acest metalimbaj terminologic reflectă schimbările care se produc în cadrul fenomenului militar, cu noi necesități nominative şi de perfecționare, încadrându-se în procesul continuu de perfecționare lingvistică. Evoluțiile semantice ale metalimbajului terminologic militar sunt, de fapt, caracteristice şi limbii române în întregime, care evoluează în sens progresiv, pentru a se adapta la nevoile de comunicare ale societății, aflate în permanentă creştere.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Wald Lucia. *Limba, fenomen social* // Introducere în lingvistică. – Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1972, p. 22-29.

2. Vasiliu Angela. *Schimbări de vocabular* // Introducere în lingvistică. – Bucureşti: Editura Ştiințifică, 1972, p. 132-137.

3. Ploae-Hanganu Mariana. *Terminologia şi limba comună*// Limba Română. – 1992, nr. 9, p. 167-175.

4. Butuc Marin. *Interacțiuni ale sistemului lexical neterminologic cu metalimbajul terminologic militar*// Limbaje şi comunicare. Colocviul Internațional de Ştiințe ale Limbajului „Eugen Coşeriu”. – Suceava, Editura Universității Suceava, 2007, p. 207-212.

5. Ibidem.

6. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. *Лингвистичесcкие основы учениа о терминах*. – Москва: Высшая школа, 1987, 104 с.

7. Ibidem.

BDD-A6836 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:23:50 UTC)